

gyan Berzsenyi *A közelítő tél* c. versében Keresztury Dezső. Másképp a szapphói stófa jelentőségét is József Attila költészetében, tudva az első ilyen versekről is, hogy nem „jelentéktelen újgyakorlatok” (182, 254). Kíváncsiak lettünk volna arra, hogy Szilágyi Péter szerint Ady hogyan hangolja át saját ritmusára a szapphói stófát, mert e már másutt megírt igazságot bizonyosan sajátosan interpretálja (174).

Befejezésül szólnunk kell a metrumstatistikai táblázatokról. Nyilvánvaló, hogy a szótagnyomatékok elemi szintjén is érvénye-

sül az, hogy aki vizsgálja őket, milyen metrumelméleti nézetekkel rendelkezik. E táblázatokot más szemléletű kutató csak folyamatos ellenőrzés, látványos korrekciók közben használhatja. Nem mentenek föl a részletekig ható elemzések alól.

E táblázatok értéke — miként az egész könyvé — többnyire abban rejlik, hogy folytonos vitára ösztönözve mind a verselmélet, mind a József Attila-kutatás fejlődését szolgálja.

Szuromi Lajos

TANULMÁNYOK A MAGYAR ÉS FINNUGOR NYELVTUDOMÁNY TÖRTÉNETÉBŐL

Szerk.: Szathmári István. Bp. 1970. Tankönyvkiadó V. 173 l.

A magyar tudománytörténet nem dicsekedhet sem különösebb korszerűséggel, sem különösebb élénkséggel. Alig van oly társadalomtudományi ágazatunk, melynek története rendszeresen művelve vagy éppen feldolgozva volna. Az irodalomtudomány múltjának kutatója a testvértudományok történetéből főleg a nyelvtudományának hiányát érzékeli fájdalmasan. Az irodalom és nyelvészet ügye nálunk az átlagosnál is szorosabban fonódott össze. S irodalmi, kritikai alapkérdések gyakorta nyelvészeti vitákban dőltek el. Elég azokra a harcokra utalni, melyeket Kazinczy és Kölcsey vívott maradi ellenfeleivel szemben, vagy arra a sajnálatos előkészítő szerepre utalni, melyet a Nyelvőr — számtalan hasznos eredménye mellett — a Beöthy-féle nemzet- és irodalomszemlélet uralomra juttatásában betöltött. S a nyelvész vagy nyelvészkedő író típusa végigkíséri irodalmunk oly szakaszait is, amely időszakokban külföldön ritkább a nyelvészet iránt bensőbbben érdeklődő író.

Ezért várakozással és örömmel vettük kezünkbe az 1967-es nyelvtudománytörténeti konferencia összegyűjtött anyagát. A kötetet Szathmári István gondozta és sokat tett az anyag egységes arculatának kialakításáért. Egységes nézőpontú tárgymutatóval látta el s így mintegy azonos vagy rokon vonatkozási rendszert biztosított valamennyi dolgozatnak. A kötet két gyengítő elemét azonban fáradozása sem tüntethette el: színvonal- és korszerűségbeli egyenetlenségét. Vannak oly régies típusú írások a kötetben, melyeket bátran készíthettek volna a századforduló vidékies pozitívizmusa idején is. Hasznosak, persze ezek is, mert adatokat gyűjtenek egybe s állítanak időrendi sorba. De alig-alig tesznek kísérletet arra, hogy anyagukat s vékonyka következtetéseiket a nemzeti történetet vagy az egyetemes gondolkodástörténet

egészével hozzák kapcsolatba. Még kevésbé szerencsések azonban azok a cikkek, amelyek divatos, modern nevekkel vannak fölpirézve, de történeti anyaguk szegényes és esetleges, főleg pedig szembesítetlen e modern nevek mögött álló szemlélettel.

A kötet legkiemelkedőbb írása Balázs János tanulmánya: A hazai magyar és finnugor nyelvészet története (1850—1920). Balázs anyagának minden tényét, mozzanatát igyekszik az európai nyelvészeti gondolkodással függésbe hozni, viszonyításba helyezni. S emellett valamennyi fontos elv, törekvés értékét kettős mércének veti alá. Megméri a korban betöltött hazai szerepe szerint, s hozzáméri mai szemléletünkhöz is. Kívált az 50-es, 60-as, 70-es évtizedek anyaga gazdag munkájában, s feldolgozása is ezeknek sikerült a legjobban. Itt a kor egyetemes, nem sajátos nyelvészeti gondolati területeihez is megtalálja a szálakat. Tanulmánya igazolja ismét, a szaktudományok és az irodalom meg a kritika között az 50-es években ütemeltőlódás állott be. A magyar szaktudományosság legtöbb területén jóval előbb megjelent mind a pozitívista tudományosság igénye, mind pedig a művelődéstörténeti elv, mint az irodalomkritikában. Az 50-es, 60-as évek homlokzatára még a romantikus-népies irodalomkritika elvei voltak fölírva, de a homlokzat mögött már javában folyt a társadalomtudományok polgáris, pozitívista fölkészülése. S ez újra fölhívja a figyelmet arra, hogy nem tudjuk megoldani mindaddig ez évek fölötté bonyolult irodalom- és művelődéstörténeti kérdéseit, míg a kor szociológiai problémáit föl nem fejtjük. Különösen pedig nem addig, míg a kor értelmiségének egészen sajátos helyzetét meg nem rajzoljuk. Az ma már világos, hogy 1849 finis Poloniae-ként való kezelése vajmi terméketlen. De hogy 1861 és 1875 tragikus szerepét végre

megérthessük, ahhoz okvetlenül kell, hogy lássuk, miként befolyásolták e két dátum tartalmi és következményei a magyar értelmiségi polgárság helyzetét, magatartását, sorsát.

A tudományág történetének szociológiai értelmezését illetően, sajnos, még Balázs tanulmánya is meglehetősen keveset ad. A többi pedig még annyit sem. Pedig mily izgalmas anyagot kínálnak e tekintetben Riedl Szende, Hunfalvy Pál vagy Brassai vitái. S többnyire nem is közvetetten. Riedl polémiái például gyakorta egyszerre nyelvészeti és nyílt társadalmi viták.

A nyelvészet történetén belül való maradás, belül való zárkózás most, persze, talán még érthető, sőt, még szükséges is volt. Annnyira a kezdet kezdetén állnak a kutatások, hogy egyelőre a föltárássra s a leltározásra kell az erőket összpontosítani. Azt azonban annak ellenére is csak sajnálnunk lehet, hogy a kor irodalomtörténetének s nyelvészetének közös vonatkozásai kívül rekedtek a vizsgálódások körén. Csak egyetlen példát említsünk, Aranyét. Az ő nyelvész tevékenysége nem maradhat ki egy hazai nyelvészettörténetből. A Krk. XI. és XII. kötetének anyaga beszédesen bizonyítja, hogy jelenléte a nyelvészet történetében nem csak annyi volt, mint általában egy nagy nyelvűművészé lenni szokott. Budenz irányának jelentőségét elsőként ismerte föl és támogatta. Riedl „schleicherianus”, természettudományos pozitívizmusában rejlő veszélyekre, a gépies sziszte-

matizálás veszélyeire is rögtön fölfigyelt, s Brassai logicizmusának túlhajtásait is elvi megfontolások alapján nyesegette. Általában el lehet mondani, hogy az uralomra jutó természettudományos pozitívizmus gyengéit nálunk ő ismerte föl legelőbb és legvilágosabban, s higgadtan igyekezett őket a történetiség és lélektaniség összekapcsolt alkalmazásával a lehető legkisebbre csökkenteni. Az analógiás változások mérhetetlen lélektani s történeti szerepét vagy a deformáció és a dezautomatizáció törekvésének fontosságát elsőként vette észre. Simonyi nagyságára mutat, hogy fölismerete Arany mondattani megfigyeléseinek fontosságát, s Tüzetes magyar nyelvtanának mondatfölfogását egészen áthatja ezeknek szelleme. Arany nyelvészeti, módszertani iskolázottsága itt-ott elmaradt hazai nyelvészektársaiétól, nyelvsemleléte nek egésze, kivált annak történeti és lélektani eleme viszont fölébe állította legtöbb nyelvészektársának. A *viszszatekintés* c., Brassai-val vitázó cikkének nyelvsemleléti elemzése tekintélyes helyet kell, hogy kapjon egy majdani részletes nyelvészettörténetben.

Egyszóval örvendetes és jó indulás ez a kis kötet; de figyelmeztet bennünket rögtön arra is, hogy az egyes diszciplínák történetét szorosabban kell egymáshoz fűzni s mélyebben kell a kor általános társadalom- és gondolkodástörténetébe ágyazni.

Németh G. Béla

SZEPSI CSOMBOR MÁRTON ÖSSZES MŰVEI

Sajtó alá rendezte: Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter. A bevezető tanulmányt írta: Kovács Sándor Iván, az idegen nyelvű részeket fordította: Kulcsár Péter. Bp. 1968. Akadémiai K. 663 I. 15 t. (Régi Magyar Prózai Emlékek I. köt.)

Jelentős és régóta várt sorozat első kötete-ként jelent meg Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter gondozásában Szepsi Csombor Márton összes műveinek kritikai kiadása. Míg a régi magyar költészet termése folyamatosan jelenhet meg kritikai kiadásban a *Régi Magyar Költők Tára* c. sorozat XVII. századi kötetében, addig reneszánsz és barokk prózánk korszerű kiadása csak most indulhatott meg Tolnai Gábor szerkesztésében. A sorozat a régi magyar próza esztétikai, stílustörténeti, eszmetörténeti szempontból kiemelkedő teljesítményeit adja kritikai kiadásban. A kötetek bevezető írásaiban pedig lehetőséget ad a kiadásra kerülő mű vagy (mint a jelen esetben is) a teljes életmű sokoldalú s a kritikai kiadás eredményeit is kamatoztató elemzésére.

Régi adósságot törleszt s magas színvonalon Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter kötete. A magyar későreneszansz egyik kiemelkedő, a magyar kultúra, irodalom európai látóköreit tagító írójának, Szepsi Csombornak az életműve ugyanakkor méltóképpen indítja a *Régi Magyar Prózai Emlékek* sorozatát is.

A harmincéves háborút közvetlenül megelőző időszakban, 1616 májusában kel vándorútra Szepsiből gyalogszerrel egy magyar protestáns polgár-ifjú, hogy az ismeretlen országok, vidékek látására különösen fogékony természetének, kíváncsiságának s tudás-szomjának engedve körbejárja fél Európát. Elődei voltak már bőven a peregrinációban, de Szepsi Csombor az első, akinél az országok látása a cél, maga a peregrináció. Abban is